

тов учебно-воспитательного процесса способствовало не только выяснению ситуации но и широкому обсуждению основных проблем и определению эффективных путей совершенствования практической работы по повышению качества формирования продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: опрос, будущие учителя физической культуры, продуктивное мышление, инновационные технологии.

Humeniuk S.V.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

COMPARATIVE ANALYSIS OF SURVEYS OF STUDENTS AND TEACHERS ABOUT THE FORMING OF PRODUCTIVE PEDAGOGICAL THINKING BY MEANS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Summary

This article analyzes the results of survey of students and university teachers. The purpose of the questionnaire was to determine the state of formation of productive pedagogical thinking and the use of innovative technologies in the professional training of future teachers of physical culture. The survey of the subjects of the educational process helped not only in the clarification of situation but also in the discussion of major issues and new effective ways of possible improvement in practical work that concerns the quality of formation of physical culture teachers' productive pedagogical thinking.

Keywords: survey, future teachers of physical culture, productive thinking, innovative technology.

УДК 371.334-057.87

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ДОКАЗІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ СПРИЙМАННЯ АРГУМЕНТАТИВНОГО ДИСКУРСУ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗНЗ

Днестрова В.Є.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

В статті проаналізовані навчальні підручники з англійської мови для старших класів на наявність завдань на формування вмінь сприймання аргументативного дискурсу, а також досліджені теоретичні та практичні засади застосування теорії доказів учнями старших класів для побудови аргументативного дискурсу на базі використання супідрядних, суперечливих та протилежних понять, які зображаються за допомогою теорії кіл Ейлера. Виявлено основні види та зміст обґрунтувань тверджень. Розглянуто класифікацію та структуру аргументів ad hominem згідно теорії Д. Уолтона. Досліджено структуру доказів, дедуктивні та індуктивні засоби доказів, базову модель аргументації, що включає її комунікативну сторону для ефективності навчання сприймання аргументативного дискурсу учнями старших класів.

Ключові слова: теорія доказів, теорія кіл Ейлера, теза, аргументи, демонстрація.

Постановка проблеми. Процеси інформатизації та інтелектуалізації суспільства, загальні тенденції глобалізації у світі і, як результат, підвищені вимоги до нового покоління обумовлюють інноваційні зміни в сучасній освіті. Мова виступає засобом оволодіння знаннями, орієнтованими на певну професійну галузь. Учні старших класів повинні вміти обговорювати та висловлювати свою думку з приводу почутого або прочитаного. Тому ми вважаємо, що теорія аргументації як основа формування критичного мислення і дискусійних умінь в аргументативному дискурсі є вкрай важливою проблемою. Отже, результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів на старшому етапі визначається рівнем сформованості мовленнєвих умінь.

В українських загальноосвітніх школах та гімназіях навчально-професійне спілкування учнів здійснюється в різних формах навчальних занять, серед яких аргументативне мовлення залишається найважливішим. На жаль, наші спостереження і огляд методів навчання в школі показали, що через недостатню практику формування вмінь сприй-

мання аргументативного мовлення, застосування доказів учнями старших класів є мінімальною, а структура теорії аргументації й зовсім малознайомою. Л.А. Деміна [2], В.В. Євченко [3] та А.Л. Нікіфоров [5] наголошують, що відстоювання своєї точки зору, застосовуючи теорію доказів, є вкрай необхідною специфічно учнівською формою діяльності, яка реалізується таким видом мовленнєвої діяльності як аргументативний дискурс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання мовленнєвої діяльності та аргументативного дискурсу, зокрема як її виду, висвітлюється такими науковцями як Л.А. Деміною [2], В.В. Євченко [3], А.Д. Беловою [1], А.Л. Нікіфоровим [5] та ін. з різних сторін і існує чимало досліджень з цього питання. Відомий швейцарський вчений Л.П. Ейлер [5] розробив фундаментальні, теоретико-методологічні засади побудови аргументативного дискурсу учнів старших класів на базі використання супідрядних, суперечливих та протилежних понять. Класифікація та структура аргументів ad hominem досліджені вченим Д. Уолтоном [2].

Такими вченими, як Л.А. Деміною [2], В.В. Євченко [3], А.Д. Беловою [1], А.Л. Нікіфоровим [5], запропоновані дослідження теорії аргументації. Широке коло інтересів дослідників свідчить про важливість усіх аспектів аргументативного дискурсу як виду мовленнєвої діяльності для здійснення навчально-професійної комунікації, втім проблема навчання засадам застосування доказів аргументативного мовлення учнів на старшому етапі залишається актуальною.

Постановка завдання. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури з даного питання можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в інтерпретації концепції теорії аргументації, розкриття змісту, теоретичні засади на базі практичних імплікацій, актуальність застосування доказів як засіб формування вмінь сприймання аргументативного дискурсу учнями старших класів ЗНЗ. Успішність навчання учнів даному виду мовлення значною мірою залежить від їх здатності розуміти зміст теорії аргументації, а також вміло її застосовувати. Складність застосування доказів в аргументативному дискурсі для учнів поля-

гає в недостатньому рівні володіння основами теорії аргументації та як результат неправильним їх застосуванням на практиці. Особлива структурна композиція аргументативного дискурсу потребує послідовної та системної роботи на всіх етапах вивчення теорії аргументації. Тому навчання аргументативного мовлення учнів старших класів є актуальною науковою проблемою.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи актуальність використання аргументативного мовлення учнями старших класів, був виявлений цікавий факт, який полягає в нестачі завдань саме на розвиток вмінь сприймання аргументативного дискурсу та його практики в цілому. Хоча навчальна програма з англійської мови для старших класів передбачає навчання формуванню в учнів вмінь висловлювати власну точку зору, аргументувати рішення тої чи іншої проблеми, логічно аналізуючи її. З метою виявлення завдань на формування вмінь сприймання аргументативного дискурсу учнями старшої школи, були проаналізовані підручники з англійської мови для учнів 11 класів, такі як: підручник з англійської мови для 11 класу, авторами якого є Л.В. Калі-

Таблиця 1

Аналіз підручника з англійської мови для 11 класу, авторами якого є Л.В. Калініна, І.В. Самойлокевич

№	Назва розділу	Загальна к-ть завдань	Кількість завдань на формування аудитивної компетенції	Кількість завдань на перевірку засвоєння прослуханого матеріалу	Кількість завдань на формування аргументативного монологічного мовлення
1	Free!	5 +1 Checking task	3	2 +1 Checking task	1
2	Your nearest and dearest	5 +1 Checking task	3	2 +1 Checking task	1
3	The World We Live and Learn In	5 +1 Checking task	3	2 +1 Checking task	1
4	Art for Heart's Sake	7 +1 Checking task	5	2 +1 Checking task	3
5	Science and Technology	6 +1 Checking task	4	2 +1 Checking task	2
	Загальна кількість	33	18	15	8

Джерело: розроблено автором Днестровою В.Є.

Таблиця 2

Аналіз підручника з англійської мови Laser, авторами якого є Malcolm Mann, Steve Taylore-Knowles

№	Назва розділу	Загальна к-ть завдань	Кількість завдань на формування аудитивної компетенції	Кількість завдань на перевірку засвоєння прослуханого матеріалу	Кількість завдань на формування аргументативного монологічного мовлення
1	Relationships	6	2	4	1
2	Travelling	2	1	1	1
3	Technology	5	2	3	0
4	Money	3	1	2	0
5	Leisure	2	1	1	1
6	Nature	3	1	2	1
7	Sport	5	1	4	0
8	Communication	4	3	1	1
9	Work	5	2	3	1
10	Health	3	0	3	0
11	Learning	4	0	4	0
12	The Law	3	1	2	1
	Загальна кількість	45	15	30	7

Джерело: розроблено автором Днестровою В.Є.

ніна, І.В. Самойлюкевич [4]; підручник з англійської мови Laser, авторами якого є Malcolm Mann, Steve Taylore-Knowles [6]. Аналіз підручників базувався на загальному підрахунку завдань аудіювання в кожному розділі, з загальної кількості вираховували кількість завдань на формування аудитивної компетенції, кількість завдань на перевірку засвоєння прослуханого матеріалу, а також кількість завдань на формування аргументативного монологічного мовлення на основі прослуханого.

Результати аналізу підручників показали, що підручнику з англійської мови для старших класів, авторами якого є Malcolm Mann, Steve Taylore-Knowles, бракує завдань на формування вмінь сприймання аргументативного дискурсу. Що до українських авторів, то у підручнику з англійської мови для учнів 11 класу, авторами якого є Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич, переважають завдання на формування аудитивної компетенції учнів старшої школи, кількість завдань на засвоєння прослуханого матеріалу трохи менша, перевага незначна, кількість різних видів завдань майже однакова. Також проаналізувавши використання завдань на формування аргументативного монологічного мовлення на основі прослуханого, виявили, що кількість таких завдань в підручниках зводиться до мінімуму. Спираючись на пропорцію кількості тем/розділів та кількості завдань на формування аудитивної компетенції, найбільше використаних завдань на формування аргументативного монологічного мовлення на основі прослуханого можна побачити у підручнику з англійської мови для учнів 11 класу авторами якого є Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич. Результати дослідження підкреслюють актуальність проблеми та необхідність навчання сприймання аргументативного дискурсу учнів старших класів.

Механізми аргументації, що забезпечують цілісне аргументативне мовлення, та його діяльнісна структура обумовлюють доцільність вибору особистісно-діяльнісного підходу до навчання теоретичних та практичних засад аргументативного дискурсу. В.В. Євченко трактує аргументативний дискурс, як концепт, який розглядається як частина дискусії, реальної або уявної, визначається як низка висловлювань, промовлених або письмово зафіксованих, які були винесені на захист однієї або декількох точок

зору [3, с. 83]. Науковець зазначає, що точка зору може мати будь-який зміст, оскільки можна мати точку зору відносно будь-якої події, ідеї, дії, будь-якого факту, будь-яких відносин, а також кожен має право на свою точку зору, яка збігається чи не збігається з поглядами опонента. Причиною виникнення аргументативного дискурсу можна також уважати необхідність виявлення різниці у думках. Роль протагоніста в структурі аргументативного дискурсу первісно належить адресанту, тоді як адресат стає антагоністом, який приймає або не приймає точку зору протагоніста [3, с. 84].

А.Д. Белова зауважує, що якщо домінують стає ілюктивна функція «переконавання», такий тип дискурсу можна вважати прикладом аргументативного дискурсу, розуміючи аргументацію як «комунікативну діяльність суб'єкта у триєдності вербального, невербального та екстралінгвістичного, метою якого є переконання адресата шляхом обґрунтування правильності своєї позиції» [1, с. 5]. Згідно теорії А.Л. Нікіфорова, структуру доказів складають три елементи: теза, аргументи, демонстрація. Концепт доказу науковець вбачає в логічній дії, в процесі якої істинність думки обґрунтовується за допомогою інших думок [5, с. 23]. Теза пояснюється як судження, істинність якого слід довести. Аргументи як істинні судження, які наводяться для доведення тези. Істинність аргументів обґрунтовується незалежно від обґрунтування істинності тези. А демонстрація (форма доказу) пояснюється як спосіб зв'язку аргументів і тези [5, с. 24].

За способом логічного зв'язку аргументів і тези, Л.А. Нікіфоров поділяє докази на прямі і непрямі. Прямий доказ здійснюється від розгляду і оцінки аргументів до обґрунтування тези безпосередньо без звернення до досвіду чи інших засобів підтвердження, тобто з прийнятими аргументів логічно випливає теза. У непрямому доказі зв'язок між аргументами і тезою обґрунтовується опосередковано. Істинність висунутої тези затверджується шляхом доказів помилковості антитези і визначається справедливістю тези тим, що розкривається помилковість, що суперечить його антитезі. Цей вид доказу використовується тоді, коли немає або не вистачає переконливих аргументів для прямого доказу [5, с. 103]. Учні старших класів, маючи достатній словниковий запас, можуть з легкістю засвоїти обидва види доказів.

Розвиваючи вміння сприймання аргументативного дискурсу, необхідно познайомити старшокласників не тільки з лінгвістичними особливостями даного виду монологічного мовлення, але й з його структурою. Крім цього, для формування вмінь розуміння зв'язного аргументування необхідно звертати увагу на відносини між поняттями, їх відповідність, для уникнення комунікативних невдач. Л.А. Нікіфоров стверджує, що відносини між поняттями бувають сумісними, обсяги яких частково або повністю збігаються, і несумісними, обсяги яких не мають спільних елементів. Для кращого запам'ятовування і орієнтації в цих відносинах прийнято зображати всі види відносин за допомогою кіл Ейлера [5, с. 109].

На думку Л.А. Деміної, в якості аргументів використовуються висловлювання, істинність яких не викликає сумніву. Такими можуть бути: 1) засвідчені висловлювання про факти (наприклад: «Відбитки пальців залишені громадянином Г.»), 2)

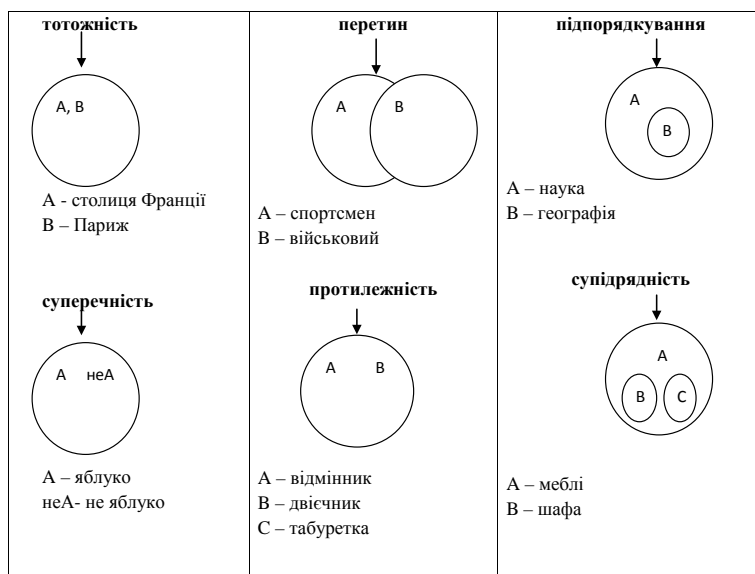

Рис. 1. Види відносин понять за теорією кіл Ейлера

Джерело: розроблено автором Л.А. Нікіфоровим [5]

обґрунтовані емпіричні узагальнення («Не існує двох людей з однаковим візерунком шкіри на пальцях»; 3) аксіоми змістовної теорії (наприклад, геометрії); 4) вже доведені раніше теореми. Крім того, у конкретних науках у ролі аргументів можуть бути використані загальновізані положення даної науки; в юриспруденції – закони і норми права, презумпції (припущення, визнані істинними, поки не доведено протилежне – наприклад, презумпція невинності). Також допустимими аргументами є філософські принципи, норми моралі. При виборі аргументів, доказів (і аргументації в цілому) необхідно враховувати характер аудиторії, для якої вони призначені, так як вимога «не викликати сумнівів» не обмежує чітко визначене коло висловлювань, і те, що очевидно для одних людей, може бути зовсім не очевидним для інших. [2, с. 47].

Для правильного та якісного застосування доказів в аргументативному дискурсі учні старших класів повинні чітко розрізняти структуру аргументів. Розглянемо класифікацію та структуру аргументів *ad hominem* згідно теорії Д. Уолтона [2, с. 140].

Як ми бачимо, загальний аргумент до людини (*ad hominem*) розпадається на три великі класи, кожен з яких включає конкретні види аргументів *ad hominem*. Слід мати на увазі, що в силу того, що всі аргументи *ad hominem* в значній мірі зачіпають інтереси особистості, добре ім'я людини, до них треба ставитися з великою обережністю і завжди перевіряти їх за допомогою критичних питань:

- Чи є справедливим (або добре обґрунтованим) посилення, що А – погана людина?

- Чи є заява, що А – погана людина, значимим для оцінки його аргументу?

- Чи полягає висновок аргументу *ad hominem* в тому, що довід А повинен бути відкинтий, навіть якщо представлений інші свідчення на його захист; або висновок полягає в тому, що даний аргумент опонента повинен викликати меншу довіру, ніж всі інші?

1. Обставинний аргумент *ad hominem* [2, с. 144].

Обставинний аргумент будується на деякому протиріччі або практичній невідповідності того, що аргументатор А захищає, і певними проявами його особистості або обставинами його особистого життя. З цього можна зробити висновок, що А – лицемір, аморальний чоловік. Отже, його аргумент не заслуговує довіри. Основна ідея обставинного аргументу – «Ти не робиш того, що проповідуєш». Прагматична непослідовність («ти говориш одне, а робиш інше»). Батько каже синові, що куріння шкідливе і призводить до серйозних захворювань. Син відповідає: «Ти сам куриш, чого ж коштують твої аргументи?» (Докір сина справедливий, але це не означає, що аргумент батька невірний. Батько повинен пояснити свою непослідовність).

2. Прямий обвинувальний *ad hominem* [2, с. 147]

Прямий обвинувальний аргумент до людини інакше називається «атака на особистість». Атаці при цьому піддаються, ті якості, які і складають особистість – її моральні, соціальні, когнітивні аспекти. Слово «поганій» у формулюванні цього аргументу не слід розуміти лише як поганій з точки зору моралі (аморальний), хоча часто саме це має на увазі. Але перш за все «поганій» тут використовується з точки зору ведення дискусії: наприклад, при допиті свідка в суді, «поганій» може означати

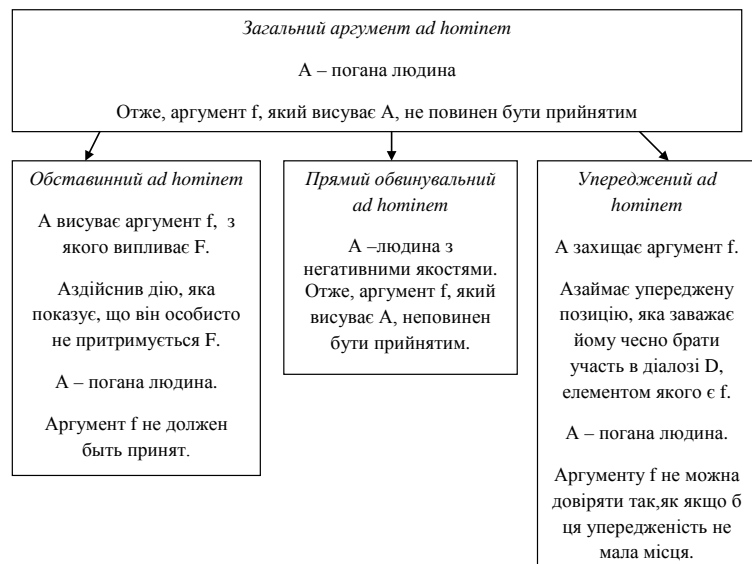

Рис. 2. Класифікація та структура аргументів *ad hominem* Д. Уолтона

Джерело: розроблено автором Л.А. Деміною [2]

«брехливий», що дає неправдиві свідчення, що не викликає довіри. У політичних дискусіях «поганій» – «нерішучий», не здатний зайняти тверду позицію, не здатний стати сильним лідером.

Тим не менш, в більшості звичайних дискусій з широкого кола питань, метою особистісної атаки є дискредитація особистості в моральному плані (його минулу поведінку, висловлювані ним раніше думки, його світогляд) – саме це робить їх такими ефективними. Коли атаці піддаються моральні якості людини, аудиторія готова відкидати будь-який його аргумент, довіра до його слів зменшується або зовсім пропадає, що і є метою того з супротивників, хто використовує цей аргумент. Але чи морально сам він поводить себе? Адже навряд чи обговорення особистих якостей тієї чи іншої людини було початковою метою дискусії.

3. Упереджений *ad hominem* (аргумент від упередженості) [2, с. 149]

Що розуміється в ситуаціях суперечки і критики опонента під упередженістю?

Насамперед, це наявність в опонента певних фінансових інтересів у зв'язку з обговорюваним питанням, а також належність його до тієї чи іншої групи, чий інтерес, як передбачається, він повинен захищати. Інакше кажучи, упередженість – це особиста зацікавленість в цілком певному вирішенні спірного питання, так би мовити, на свою користь. Упереджений противник – це противник, який має таку зацікавленість і послідовно проводить «свій інтерес» через рифи дискусії. Чим більше упередженість (зацікавленість), тим вище готовність вдатися до неолояльних, а іноді та агресивних прийомів ведення суперечки. Упередженість не може служити підставою для критики, якщо вона «проголошена» – опонент дав ясно зрозуміти, що він захищає і пропагує певну точку зору (наприклад, під час якої-небудь агітаційної кампанії). Саме дотримання такої структури застосування доказів в аргументативному дискурсі та чіткому розмежуванню стратегій наведення доказів повинні слідувати учні старших класів для аргументативної реалізації своїх доказів.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши навчальні підручники з англійської мови для старших класів, з'ясовано, що підручни-

кам з англійської мови для старших класів бракує завдань на формування вмінь сприймання аргументативного дискурсу, що підтверджує актуальність даної проблеми. Досліджено, що учні старших класів повинні враховувати основні теоретичні засади застосування доказів для побудови аргументативного дискурсу, зображені за допомогою теорії кіл Ейлера, які базуються на використанні супідрядних, суперечливих і протилежних понять, а також структуру аргументів *ad hominem* Д. Уол-

тона. З'ясовано, що структура доказів включає в себе три компоненти: тезу – аргументи – демонстрацію. Досліджено, що аргументація полягає в повному або частковому обґрунтуванні будь-якого твердження із застосуванням доказів, згідно концепції аргументативного дискурсу. Рівень сформованості зазначених механізмів застосування доказів суттєво впливає на успішність засвоєння аргументативного дискурсу учнями старших класів ЗНЗ.

Список літератури:

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К: Київськ.нац.ун-т ім. Т.Шевченка, 1997. – 312 с.
2. Демина Л.А. Практикум и тесты к курсу «Теория аргументации». – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – 192 с.
3. Євченко В.В. Теорія аргументації як основа формування критичного мислення і дискусійних умінь в аргументативному дискурсі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка № 27, 2006. – С. 83-89.
4. Калініна Л.В. Англійська мова. Your English Self: Підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів (10 рік навчання) / Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич. – К.: Наш час, 2011. – 367 с.
5. Никифоров А.Л. Логика и теория аргументации. – М., 2003. – 160 с.
6. Mann Malcolm, Taylore-Knowles Steve. Student's book Laser. Mcmillan Publishers, 2004 – 207 p.

Днестрова В.Е.

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕОРИИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ ВОСПРИЯТИЯ АРГУМЕНТАТИВНОГО ДИСКУРСА УЧАЩИМИСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В статье проанализированы учебники с английского языка для старших классов на наличие заданий на формирование умений восприятия аргументативного дискурса, а также исследованы теоретические и практические основы применения теории доказательств учениками старших классов для построения аргументативного дискурса на базе использования соподчиненных, противоречивых и противоположных понятий, изображаемых с помощью теории кругов Эйлера. Выявлены основные виды и содержание обоснований утверждений. Рассмотрена классификация и структура аргументов *ad hominem* согласно теории Д. Уолтона. Исследована структура доказательств, дедуктивные и индуктивные средства доказательств, базовая модель аргументации, включая ее коммуникативную сторону для эффективности обучения восприятию аргументативного дискурса учениками старших классов.

Ключевые слова: теория доказательств, теория кругов Эйлера, тезис, аргументы, демонстрация.

Dniestrova V.Ye.

Zhytomyr Ivan Franko State University

THE USE OF THE EVIDENCE THEORY AS A WAY OF FORMING HIGH SCHOOL STUDENTS' PERCEPTION ABILITIES OF THE ARGUMENTATIVE DISCOURSE

Summary

The English textbooks for senior learners of secondary school were analyzed for the presence of the tasks for forming the abilities of perception of argumentative discourse. The theoretical and practical basis for the use of the theory of the evidence by high school students for building argumentative discourse based on the use of sibling, conflicting and contradictory concepts represented by the theory of Euler circles were analyzed. The basic types of content and justification of statements were identified. The classification and the structure of *ad hominem* arguments according to the theory of D. Walton were reviewed. The structure of proofs, deductive and inductive means of evidence, basic model of argumentation, including its communicative side were investigated for the effectiveness of developing the argumentative discourse perception of high school students.

Keywords: proof theory, theory of Euler circles, thesis, arguments, demonstration.